

koje, čini se, ima već istu sudbinu. »Pomoćne povijesne znanosti«, koje su do sad objavljene u četiri izdanja na tri jezika (Skopje 1966. i 1982., Kraljevo 1971. i Priština 1972.), ujedinjuju u jednom svesku sedam sustavno obrađenih disciplina. Ništa opsežnije i cjelovitije u nas nije napisano ni prije ni poslije. Nakon te knjige više nema smisla proširivati razradu svih tih znanosti u jednom svesku, nego preostaje krenuti u detaljniju obradu i zasebnu objavu svake od tih disciplina pojedinačno. Govoreći o neponovljivim djelima ne uzimamo sebi pravo na predviđanje djela koja će se pojaviti u budućnosti. Riječ je, zapravo, o tome da i za sinteze postoji određeno vrijeme nastanka, to jest da one ne smiju biti napisane ni prerano ni prekasno.

»Hrvatska historiografija do 1918.« nezaobilazno je djelo za temeljiti uvid u razvitak hrvatske historiografije i za planiranje znanstvenih istraživanja povijesti Hrvatske. Korisno će poslužiti ne samo znanstvenicima, studentima i gimnazijskim profesorima, nego i širem čitateljskom krugu, svakom kulturnom građaninu i rodoljubi, svim ljubiteljima starina i zanimljivog štiva.

Iako to nije posebno isticano, osjeća se da dr. Stjepan Antoljak osim znanja posjeduje i ništa manju ljubav prema piscima hrvatske povijesti. Kako bi se inače moglo protumačiti da je među inima pokušao oteti zaboravu i brojne ličnosti od kojih je ostao tek pokoj, često nedovršen, rukopis ili samo fragment? Time je iskazano poštovanje i svim nastojanjima onih koji su se na bilo koji način potrudili učiniti nešto za povijest svog naroda. Za žaliti je što je rukopis toga kapitalnog Antoljakova rada čekao na objavu kod izdavača punih 8 godina. Da je pravodobno objavljen, već bi uvelike koristio. Takva je bila sudbina naše kulture kojoj, nadamo se, dolaze bolji dani.

Andrej Čebotarev

CATHERINE WENDY BRACEWELL. *The Uskoks of Senj. Piracy, Banditry, and Holy War in the Sixteenth Century Adriatic.* Cornell University Press. Ithaca and London 1992.

Otkada je Alberto Fortis 1774. objavio u Mlecima »Viaggio in Dalmazia«, što je za ondašnje prilike vrlo brzo prevedeno na njemački (1776.) i francuski (1778.) (oba su prijevoda izdana u Bernu), naši Morlaci i s njima tijesno povezani uskoci postali su sastavni dio europske historiografske tradicije i književne inspiracije. Borbeni, patrijarhalni i junački narod »Ilira« pobudio je romantičarska raspoloženja, tako da je već 1788. objavljen, također u Mlecima, popularni roman grofice Rosenberg-Orsini, *Les Morlaques*, o običajima stanovnika jadranske obale. Stoga nije slučajno što su uskoci postali čestom temom i među stranim znanstvenicima, posebno u talijanskim povijesnim časopisima (ponajviše u *Nuovo archivio veneto*). Na tu dugu tradiciju nadovezuju se i neka najnovija inozemna djela. Tako je monografiju o Vlasima napisao T. J. Winniftrith (*The Vlachs — History of Balkan People*, 1987.), a sada se po-

javila još jedna o uskocima britanske povjesničarke Catherine Wendy Bracewell, koja predaje na School of Slavonic and East European Studies u sastavu Londonskog sveučilišta. Iako je o senjskim uskocima objavljeno mnogo rasprava i kraćih članaka, zasebne monografije nisu bile brojne (*Bare Poparić*, Povijest Senjskih uskoka, Zagreb 1936.; *Gligor Stanojević*, Senjski uskoci, Beograd 1973.).

Catherine Wendy Bracewell objavila je 1982., u zborniku East Central European Society and War in the Pre-Revolutionary Eighteenth Century, raspravu Uskoci u Mletačkoj Dalmaciji prije mletačko-turskog rata 1714–1718, a na sveučilištu Stanford u Californiji doktorirala 1985. temom Senjski Uskoci. Banditizam i piraterija na Jadranu u šesnaestom stoljeću. Njezina najnovija knjiga Senjski uskoci. Piraterija, banditizam i sveti rat na Jadranu šesnaestoga stoljeća ima 330 stranica, a sastoji se od uvodnog, sedam osnovnih i zaključnog poglavlja, dva dodatka, bibliografije, kazala, sedam zemljopisnih karata i šest reprodukcija grafika.

Nazivi poglavlja i pasusa: 1. Uvod. Senjski uskoci između tri carstva. Pristup uskocima. Izvori. 2. Granice i vojnokrajiški sustav. Udarac otomanske invazije. Sukob i zajednica na granici. Pogranični vojni sustav. Klis i Senj na vojnoj granici. 3. Porijeklo i motivacija uskoka. Porijeklo i brojnost. Zašto se postajalo uskokom. 4. Grabežno gospodarstvo. Financiranje vojne granice. Ekonomija pljačke. Trgovina kao predmet pljačke. 5. Vojna vlast i pljačka. Senjski građani i uskoci. Uskočka hijerarhija: venturini i stipendijati. Uskočki zapovjednici. Senjski kapetani. Habsburgovci i vojnokrajiška uprava. 6. Ozakonjenje pljačke. Uskočka načela kodeksa. Uskočki Antemurales Christianitatis. Čast i osveta. Solidarnost i sukobi. 7. Saveznici i žrtve. Odnosi s nevjernicima. Uskoci i otomanski (turski) kršćani. Kršćanski susjedi: Venecija i Dubrovnik. Trgovina i građani. Seosko stanovništvo Dalmacije. 8. Posljednja desetljeća. Pogoršanje odnosa s Venecijom. Rabattina komisija u Senju. Neslaganja oko tolerancije pljačke. Mir u Žitvatoroku i sukob s Dvorskim ratnim vijećem. Pučka potpora uskocima. Vlatkovićevo suđenje: svršetak nezavisnosti vojvoda. Prema ratu s Venecijom. 9. Raseljavanje uskoka.

Dodaci se odnose na kraću kronologiju važnijih događaja (1520.—1618.) i koncizni tumač tridesetak pojmova (beg, čauš, harač, providur, venturini i sl.). Iako Bibliografija sadrži više od 300 naslova iz kojih se vidi da je autorica upoznata s gotovo svom starijom i novijom hrvatskom i inozemnom literaturom o uskocima, ipak joj nije bila namjera da bude iscrpna. Izostavljena su neka vrijedna djela, primjerice *Pavao Tijan*, Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskog naroda, 1940., zatim, *Melita Viličić*, Utvrde grada Senja u doba senjskih uskoka. Senjski zbornik (VIII) 1980., i nešto ostalih radova. Shematizirane karte, izvorno izrađene za tu knjigu, odnose se na 16. stoljeće, a prikazuju položaj granične linije triju država i razmještaj uskočkih obitelji u Habsburškom i Otomanskom Carstvu te u Mletačkoj i Dubrovačkoj Republici. Od grafika su nam najzanimljivije one iz inozemnih arhiva, pa ćemo se osvrnuti na jednu reprodukciju. Crtež uskočkog kneza preuzet je iz knjige *Cesarea Vecellija* *Habiti antichi e moderni* (Venezia 1590.), pohranjene u Britanskoj knjižnici. To je najvjerojatnije izvorna verzija grafike čije jedno od kasnijih izdanja objavljuje Stanojević (o. c., 31.), ali je ova starija verzija s dotjeranim potezom pera i arhaičnijom legendom (umjesto »Capo degli Uscocchi« godine 1590. stoji »Capo di Euscocchi«).

Djelo je velikim dijelom pripremljeno na temelju arhivske građe iz hrvatskih, mletačkoga i bečkoga arhiva. Iz pregleda arhivske građe inače saznajemo da na School of Slavonic East European Studies Library postoji Longworthova zbirka mikrofilmiranih dokumenata o uskocima, snimljena u talijanskim arhivima.

Već je američka kritika konstatirala neke kvalitete ovoga djela. Ivo Banac (University Yale) upozorava na inovacije, a Elinor Muriel Despalatović (Connecticut College) cijeni dokazivanje da je uskočko društvo bilo mnogo složenije nego što se do sada mislilo. U ovom osvrtu nije moguće razmotriti autoričine teze po poglavljima. Isto tako nije moguće ni prema signaturama analizirati proučene spise iz Mletačkog arhiva koji su joj bili dostupni, a našim istraživačima još nisu.

Autorica se potrudila točno razlikovati pojmove u spisima. »Turke« je prevodila kojiput kao Osmanlije, a kojiput kao Muslimane, ovisno o tome imaju li u kontekstu dokumenta nacionalni ili vjerski smisao. Isto tako dobro shvaća da Vlasi i Morlaci imaju kojiput etničko, a kojiput socijalno značenje.

Čini se da je romansirana fama o uskocima na stanovit način ipak utjecala i na ovu knjigu, kojoj se u podnaslovu ističe »Piraterija, banditizam i sveti rat«. Uskočke pljačke dobro su poznata činjenica, ali je otvoreno pitanje je li bilo opravdano posvetiti njima čak tri od ukupno sedam poglavlja knjige (ne računajući uvodno i zaključno) i time preglasiti taj moment.

Trebalo bi gospođi Bracewell odati posebno priznanje na tome što se, koristeći se znatnim dijelom talijanske i njemačke literature, ipak nije nesvjesno povela za stranim zemljopisnim nazivljem, nego je dosljedno upotrebljavala isključivo hrvatska imena.

Andrej Čebotarev

WERNER KELLER, Povijest Židova od biblijskih vremena do stvaranja Izraela, Naprijed, Zagreb 1992.

Izdavačka kuća »Naprijed« objavila je ove godine djelo »Povijest Židova« autora *W. Kellera*. Pojava toga djela zainteresirat će javnost, jer o problemu povijesti Židova nakon biblijskih vremena kod nas nema obilnije literature. Autor knjige posvetio je najveći dio problemu povijesti Židova nakon biblijskih vremena nudeći čitatelju pregled povijesnog razvoja židovskih zajednica širom Europe i svijeta. Određen prostor posvetio je također važnosti židovskih znanstvenika u kulturnoj povijesti Zapada.

Na početku knjige autor nas kratkim poglavljem uvodi u početke povijesti židovskog naroda te čitatelja upoznaje s osnovnim povijesnim događajima do stvaranja Makabejske države. Nakon toga ukratko informira o građanskom ratu u Palestini i dolasku Židova pod rimsku vlast. Problemima rimskog vladanja Palestinom i brojnim sukobima s Rimom posvećuje opširnu prvu cjelinu